

Jacek Kowalkowski

Uzupełnienie do "Nekrologu żukowskiego" : (na marginesie odnalezienia nieznanego rękopisu ks. Jana Gotfryda Borka)

Acta Cassubiana 19, 440-446

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jacek Kowalkowski

Poznań

Uzupełnienie do *Nekrologu żukowskiego* (na marginesie odnalezienia nieznanego rękopisu ks. Jana Gotfryda Borka)

W 1906 roku niemiecki historyk, urodzony w Gdańsku Max Perlbach¹, wydał księgę zmarłych (menologium) średniowiecznego klasztoru norbertanek w Żukowie pod Gdańskiem². Zabudowania klasztorne już wtedy nie istniały, dawno już było po kasacie (1834) i rozbiórce zabudowań (1863), pozostał jedynie kościół, ustanowiony parafialnym (1836) i małe fragmenty budowli przy furcie. Dokumenty klasztorne przechowywał wtedy (1899–1906) w Archiwum Parafialnym ks. administrator Józef Bielicki, między innymi tak zwane *Menologium Sukowiense*. Dzisiaj w budynku byłej XIX-wiecznej wozowni, gdzie w 1991 roku urządzono Muzeum Parafialne, znajdują się najważniejsze zabytki, w tym dokumenty klasztorne, także interesujący nas nekrolog żukowski.

Dokument ten jest częścią większej całości, rękopis oprawiony w skórę obejmuje bowiem *Martyrologium Romanum* Cezara Baroniusza, Antwerpia 1589 (k. 6–108), wyjątki z reguły św. Augustyna (k. 109–112), na końcu (k. 112–196) w formie kalendarzowej nekrolog³. Co ciekawe, brakuje w nim 15 dni, od 25 II – 10 III. Cztery karty są puste⁴. Nie wiadomo, jak ten fakt wytłumaczyć. Ponieważ na jednej stronie kalendarza umieszczano średnio 2 i pół dnia, łatwo wyliczyć, że na 8 stronach zmieściłyby się owe brakujące 15 dni ($8 \times 2,5 = 20$), nawet więcej.

Miałem możliwość zwiedzić Muzeum Parafialne w Żukowie dnia 26 VI 2004 roku dzięki uprzejmości Siegfrieda Johanna von Janowskiego z Lubeki, a i rów-

---

¹ Zob. K. Forstreuter, *Max Perlbach (1848–1921)*, [w:] *Altpreussische Biographie*, t. 3, Marburg/Lahn 1975, s. 1037; D. A. Dekanski, *Max Perlbach (1848–1921)*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 3, pod red. Z. Nowaka, Gdańsk 1997, s. 407–408.

² *Das Totenbuch des Prämonstratenserinnen-Klosters Zuckau bei Danzig*, hrsg. M. Perlbach, Danzig 1906 (= „Quellen und Darstellungen zur Geschichte Westpreussens” 5).

³ Muzeum Parafialne w Żukowie, rkps *Nomina defunctorum per anni circulum in capitulo quotidiano pronuncianda*.

⁴ Tamże, po k. 121; pisze tym też M. Perlbach, *Das Totenbuch...*, s. V (Wstęp), oraz s. 15.

niez gospodarza, ks. prałata Stanisława Gackowskiego. Wcześniejsze, okazjonalne przyjazdy z rodziną, zwykle w niedzielę, nie dawały pożądanego skutku. A chciałem poznać inny z rękopisów, wydane w 1957 roku przez o. Władysława Szotdrskiego C. SS. R. spisy zakonnic i księży pod enigmatycznym tytułem – *Miscellanea żukowskie*⁵, doprowadzone do 1748 roku, jakoby autorstwa ks. Michała Gamratowskiego, od 1746 roku komendariusza i spowiednika żukowskiego⁶. Kilka lat wcześniej, ks. Franciszek Ksawery Okroy, uznawał ten rękopis za kronikę klasztorną, o czym wydawca nie wiedział, i wymienił w maszynopiśmie pracy magisterskiej tytuły 12. paragrafów tego oprawionego w skórę dzieła (74 karty, część niezapisana) formatu 19x16 cm⁷, dość dowolnie je uwspółcześniając.

Już pierwsze spojrzenie na ten anonimowy rękopis bez strony tytułowej, z charakterystycznym piśmem żukowskiego kaznodziei, pozwoliło odnaleźć jej autora, mianowicie ks. Jana Gotfryda Borka⁸. Obecnie wchodzi on do kanonu prac Jana Gotfryda Borka, w związku w wydaniem innej, *Echo sepulchralis...*⁹.

Wymienny więc i my poszczególne tytuły paragrafów (rozdziałów) dzieła Borka (zachowując składnię rękopisu), wszak teraz wiemy, że to na niego powołują się nieświadomie autorzy wielu prac, chociaż cytują jako *Miscellanea żukowskie*¹⁰. Bork korzystał z różnych akt, czasem podaje daty śmierci zakon-

---

⁵ W. Szotdrski, *Miscellanea żukowskie*, „Nasza Przeszłość”, 6, 1957, s. 327–377, wydanie od s. 328.

⁶ Biogram tamże, s. 371–372; T. Nowicki, *Słownik biograficzny rządców parafii archidiakonu pomorskiego w XVIII wieku*, Lublin 2003, s. 67.

⁷ F.K. Okroy, *Dzieje klasztorów norbertańskich w Żukowie* (mps Toruń 1951), wyd. z wstępem E. Pryczkowskiego, Żukowo 2010, s. 16. Na podstawie tej pracy (s. 168–178) powstał krótki wstęp niniejszego artykułu.

⁸ Wcześniejsze biogramy ks. Jana Gotfryda Borka nie znały tego faktu (A. Mańkowski, *Jan Gotfryd Bork (ur. 1717)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, s. 326; S. Gierszewski, *Jan Gotfryd Borck (Bork) (1717–1772)*, w: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 1, Gdańsk 1992, s. 142–143; J. Borzyszkowski, *Jegomość borzyszkowski – ks. Jan Gotfryd Bork – jego dzieło i biblioteka*, w: *Borzyszkowcy i Borzyszkowscy... a Gochy. O dziejach wsi i rodziny*, studia i materiały zebrane przez J. Borzyszkowskiego, t. 3, Lipnica – Lipusz 1993, s. 91–101; J. Kowalkowski, *Ksiądz Jan Gotfryd Bork (1717–1772) – nowe fakty z życia i twórczości*, „*Studia Pelplińskie*” 30, 2000, s. 69–101; G. Kloskowski, *Jan Gotfryd Bork – nowe fakty do biogramu*, „*Studia Pelplińskie*” 42 (wydanie specjalne), 2010, s. 147–159). Pisali o tym odkryciu, przy innej okazji, J. Kowalkowski, *Adam Kos (ok. 1610–1661) biskup chełmiński – pochodzenie*, „*Studia Pelplińskie*” 37, 2006, s. 205, przypis 31; również S. J. v. Janowski, *Studia z dziejów rodów kaszubskich. Powołania kapłańskie i zakonne Janowskich na Pomorzu do XVIII wieku*, „*Studia Pelplińskie*” 39, 2008, s. 271, gdzie także próbka pisma ks. Borka z tego rękopisu.

⁹ Jan Gotfryd Bork, *Echo grobowe...*, t. 1, wyd. przygotowane do druku przez prof. UG, dr. hab. Sławomira Kościelaka, tłum. z języka łac. ks. infułat dr Mieczysław Józefczyk z Elbląga.

¹⁰ Są to: I. *Genealogia i śmierć książąt pomorskich, fundatorów klasztoru żukowskiego* (k. 4–9);

nic inne z „obitarza” (obituarza), inne z menologium. Czy podstawą dla Borka był ów dziś nieznan obituarz? Nie wspomniał zaś o braku kart w menologium.

Wracając do nekrologu, M. Perlbach tłumaczył na wstępie swojego wydania, jakoby powstał ok. 1600 roku z jakiejś wcześniejszej księgi i był dalej systematycznie uzupełniany. Wspomniane wcześniej puste strony uznał za błąd. Przerobił całość nekrologu podzieloną na dni kalendarza (w obrębie strony około 2,5 dnia), a każdy z nich, oprócz daty, miał dalej trzy poziome rubryki zatytułowane: *fratres nostri*, *sorores nostrae*, *benefactores et familiares nostri*. U niego są tablice „pionowe” zawierające w obrębie danego dnia i miesiąca pozostałe dane, a więc w jednym wierszu pomieścił to, co w oryginale jest w czterech – data na środku, i 3 wiersze do wpisów. Sprawa wcześniejszej księgi zmarłych jest niejasna, brak bowiem średniowiecznych dobrodziejów w obecnej¹¹.

Przypadkowo, przeglądając później w Archiwum Diecezjalnym w Pelplinie rękopisy wytworzone przez kartuskiego przeora o. Jerzego Schwengla, w jednym z nich, *Documenta Varia...* z 1749 roku, natrafiłem na spisy zakonnic i dobrodziejów klasztoru żukowskiego i z niego uzupełniłem brakujące wpisy dotyczące dni od 25 II do 10 III¹². Jaki to rękopis(y) widział wtedy Jerzy Schwengel, trudno powiedzieć. Podtytuł ze s. 127 wskazuje jednak na menologium żukowskie.

Współczesny spis zakonnic autorstwa s. Małgorzaty Borkowskiej OSB z Żarnowca zna wymienione niżej zakonnice z brakujących dni, ale nie z LMŻ (to *Das Totenbuch...*, wydany przez Perlbacha, czyli *Liber mortuorum*), bo ich tam nie ma, a jedynie z wydania W. Szoldrskiego, *Miscellanea żukowskie* (skrót: Misc.)¹³. Dla s. Borkowskiej autorem spisów siostr jest też ks. Gamratowski, zamiast kaznodzieja żukowski Jan Gotfryd Bork.

II. O Krzyżakach i ich rządach w Pomeranii (k. 9v–12v); III. O innych osobach niezakonnych, których pamiętka [znajduje się] w obitarzu żukowskim (k. 13–14v); IV. Registr alfabetyczny wielebnych Panien klasztoru żukowskiego od roku 1590, z wyrażeniem dnia obłóczyn, profesji, konsekracji i śmierci, [o] ile dojść można było (k. 14v–30v); V. Osobne wyrażenie tych Panien zakonnych, które jeszcze żyją z woli Boskiej w tym roku 1748 (k. 31–31v); VI. Porządek lat, [w] których i jak długo Bogu służyły zmarłe w Bogu zakonnice, w tym klasztorze profeski od roku 1586 (k. 31v–33); VII. O innych dawniejszych zakonnicach klasztoru tego, których rok śmierci ani dzień nie jest opisany, tyle miesiąc, dlatego też w porządek ułożone alfabety, na 12 miesięcy roku są podzielone, w których umarły (k. 33–38); VIII. O siostrach zmarłych konwentu strzeleńskiego (k. 38v–40); IX. O przeoryszach klasztoru żukowskiego i sposobie elekcji czyli obrania ich (k. 40–42v); X. O proboszczach zakonu św. Norberta przy klasztorze żukowskim porządkiem alfabety (k. 42v–49); XI. O spowiednikach przewielebnych Panien klasztoru żukowskiego (k. 49–49v); XII. O spowiednikach innych, nie zakonnych św. Norberta (k. 49v–53).

¹¹ Zob. opis i uwagi do żukowskiej księgi zmarłych P. Olińskiego, *Cysterskie nekrologi na Pomorzu Gdańskim od XIII do XVII wieku*, Toruń 1997 (= „Roczniki TNT” 80, z. 1), s. 279–280.

¹² Archiwum Diecezjalne w Pelplinie (dalej: ADP), Monastica, Kartuzy 10, s. 127–136, oraz 136–146.

Poniższy fragment, mimo iż zakonnice z niego są ujęte w *Leksykonie...*, wydają dla poznania dobroczyńców, nieznanymi edycji Maxa Perlbacha żukowskiej księgi zmarłych (można uzupełnić tam *Alphabetisches Register*), ale także, aby wykazać, iż wydatną pomocą, by umieścić we wspomnianym *Leksykonie...* wszystkie mieszkanki klasztoru żukowskiego, był ks. Jan Gotfryd Bork, co w przypisach, może przesadnie, pokazuję.

A N E K S

Źródło: ADP, Kartuzy 10: *Documenta varia...*, s. 127–144.

[s. 127]

Benefactores Monasterii Zuccoviensis. Ex Menol. Zuccov.

[s. 128]

26 II 1661 Borkowski Laurentius canonicus Varmiensis¹⁴, qui 200 fl. inscripsit Ecclesiae S. Joanni in Borkowo¹⁵, alias patruus Leonardi Borkowski¹⁶. Huius nominis duae fuerunt moniales in Conventu Zuccov. Barbara et Anna¹⁷.

26 II 1735 Bystramowna Justina¹⁸ uxor Joanni Łaszewski¹⁹.

1 III 1667 Czapski Christophorus²⁰.

¹³ M. Borkowska OSB, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 1: *Polska Zachodnia i Północna*, Warszawa 2004, s. 328–363.

¹⁴ Wawrzyniec Borkowski (zm. 26 II 1661), pisze też o nim ks. Okroy, *Klasztory norbertańskie...*, s. 122, za dokumentami żukowskimi. Spisy kanoników warmińskich notują takiego jako zm. 28 II 1624, jednak „Cassubite”, *Uczniowie-sodalisi gimnazjum jezuitów w Brunsberdze (Braniewie) 1579–1623*, oprac. M. Ingot, Kraków 1998, s. 60. Może druga z dat rocznych śmierci jest zła?

¹⁵ Testamentem z ok. 1661 roku zapisał 200 fl. kościołowi żukowskiemu na swoich dobrach w Borkowie, ks. Okroy, *Klasztory norbertańskie...*, s. 122. Chodzi zapewne o Borkowo, pow. kartuski.

¹⁶ Może Leonard Borkowski (zm. 5 IV 1658), *Das Totenbuch...*, s. 21 – nie ma tu żadnych informacji identyfikacyjnych, był jednak bratankiem kanonika i realizował testament stryja, ADP, Monastica, K 3, k. 29. Może tu zapisana zła data śmierci kanonika?

¹⁷ Barbara (zm. 9 XII 1591) i Anna (zm. 28 [18] III 1692) Borkowskie, M. Borkowska, *Leksykon...*, s. 349 i 354 – w LMŻ 10 osób świeckich, nie wiadomo, które mogą być rodzicami tych zakonnice.

¹⁸ Justyna Bystramówna (zm. 26 II 1735), żona Jana Łaszewskiego. Parę tę notuje A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 15, Warszawa 1912, s. 225.

¹⁹ Jan Łaszewski (zm. 26 II 1696), zob. przypis 30.

²⁰ Krzysztof Czapski (zm. 1 III 1667), zapewne syn Jana i N. Swaroczyńskiej, dziedzic Lubocina

[s. 129]

4 III 1691 Czarliński Albertus²¹ et Michael filius eius²².

2 III Dębiczowna Petronella²³ uxor Adami Gralewski²⁴ et mater Barbarae monialis²⁵.

[s. 130]

2 III Gralewski Adamus asses. Iud. Dirszav.²⁶ et Petronella Dembiczowna parentes item Theresia²⁷, soror Barbarae monialis²⁸.

[s. 132]

3 III 1742 Kręcki Matthias parochus Chmieln. magnus benef.²⁹.

26 II 1696 Łaszewski Joannes³⁰.

[s. 133]

1 III Leryc Ambrosius³¹ parens Elisabethae mon.³².

---

i Barłomina w powiecie puckim, zm. po 1662, żonaty z Małgorzatą Manteufflówną, *Testamenty szlachty Prus Królewskich z XVII wieku*, oprac. i wyd. J. Kowalkowski i W. Nowosad, Warszawa 2013, s. 74, przypis 4. Może to ojciec Justyny Szczepańskiej, zob. niżej, przypis 35.

²¹ Wojciech Czarliński (zm. 4 III 1691), może syn Hektora i Anny Dulskiej, jako zm. przed 1682 w opracowaniu H. Łady, *Historia rodu Schedlin-Czarlińskich*, Inowrocław 1985, s. 10.

²² Michał Czarliński, syn Wojciecha i Doroty Tuchołczanki, według H. Łady, *Historia rodu...*, s. 13.

²³ Petronela Dębiczówna (zm. 2 III), rok niezany.

²⁴ Adam Gralewski, zob. przypis 26.

²⁵ Barbara Gralewska (zm. 2 IX 1727), M. Borkowska, *Leksykon...*, s. 357, rodzice podani.

²⁶ Adam Jakub Gralewski (zm. 2 III), rok śmierci niezany, ławnik ziemski tczewski 1676–20 I 1685, *Urzednicy Prus Królewskich XV– XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski, Wrocław 1990, nr 1243 (w indeksie 1676–1687).

²⁷ Teresa Gralewska, córka Adama Jakuba i Petroneli Dębiczówny, siostra zakonnicy żukowskiej Barbary.

²⁸ Barbara Gralewska, zob. przypis 25.

²⁹ Ks. Maciej Mikołaj Kręski (zm. 3 III 1742), LMŻ niezany, w latach 1700–1732 proboszcz w Chmielnie, darował zakonnicom żukowskim 500 zł, testamentem zapisał jeszcze 1500, zmarł w Żukowie jako penitencjariusz jakoby 19 I 1742 i tam pochowany, zob. T. Nowicki, *Słownik biograficzny...*, s. 112 – tu data śmierci jest błędna. *Miscellanea...*, czyli Bork (s. 335) też podają 3 III.

³⁰ Jan Łaszewski (zm. 26 II 1696), zapewne mąż Justyny Bystramówny, zob. wyżej, przypis 18.

³¹ Ambroży Leryc (zm. 1 III), rok śmierci niezany, rodzic norbertanki Elżbiety, zob. przypis niżej.

³² Elżbieta Leryc (zm. 4 V 1624), M. Borkowska, *Leksykon...*, s. 351, tu rodzic niezany.

[s. 134]

1 III 1660 Szczępański Sigismundus³³ filius Jacobi³⁴ capit. Mirachov. et Justina
2. uxor eius, q. obiit 1653 Niesiecki³⁵.

[s. 135]

4 III Tuchołkowna Catharina³⁶ uxor Alberti Czarliński³⁷.

[s. 136]

Series atlera. Monialium in Domino defunctorum cum anno et die investi-
turae, professionis, consecrationis ac mortis.

[s. 138]

29 II 1735 Czapska Marianna³⁸.

[s. 139]

26 II 1727 Donimierska Regina³⁹.

[s. 140]

4 III 1669 Kopycka Anna⁴⁰.

24 II 1655 Anna Lagen z Braniewa⁴¹.

---

³³ Zygmunt Szczępański (zm. 1 III 1660), syn Jakuba (zob. przypis niżej) i Zofii Konstancji Sobieskiej, A. Biedrzycka i J. Kowalkowski, *Zygmunt Ferdynand Szczępański h. Dołęga (ok. 1598–1660)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 47, 2011, s. 367–368. Nekrolog żukowski odnotował wszystkie osoby z rodziny S(z)czepańskich, oprócz Zygmunta i jego drugiej żony.

³⁴ Jakub Szczępański (zm. 20 IX 1630), starosta mirachowski, J. Kowalkowski, *Jakub Szczępański (Szczępański, Szepanski, Scepancius) h. Dołęga (ok. 1556–1630)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 47, 2011, s. 324–328.

³⁵ Justyna z Czapskich Szczępańska (zm. 1653), córka Krzysztofa (zob. przypis 20 – może ojciec?), druga żona Zygmunta Szczępańskiego, A. Biedrzycka i J. Kowalkowski, *Zygmunt Szczępański...*, s. 367. U K. Niesieckiego, *Korona Polska*, t. 4, Lwów 1745, s. 65, nie znalazłem informacji o niej.

³⁶ Katarzyna Tuchołkówna (zm. 4 III), rok śmierci nieznan, córka Stanisława Kazimierza i Katarzyny Konstancji Debrzyńskiej, żona Wojciecha Czarlińskiego, według H. Łady, *Historia rodu...*, s. 10.

³⁷ Wojciech Czarliński (zm. 4 III 1691), zob. wyżej przypis 21, mąż Katarzyny Tuchołkówny.

³⁸ Marianna Czapska II (zm. 29 II 1735), córka Aleksandra i Anny Białochowskiej, siostra biskupa Walentego, siostrzenica przeorowskiej Marianny, M. Borkowska, *Leksykon...*, s. 357, wymienia Borka (Misc.) a także LMŻ, co jest błędem.

³⁹ Regina Donimierska (zm. 26 II 1727), M. Borkowska, *Leksykon...*, s. 356, za Borkiem.

⁴⁰ Anna Kopycka (zm. 4 III 1669), M. Borkowska, *Leksykon...*, s. 352, za Borkiem.

⁴¹ Anna Lagen/Langen II, z Braniewa (zm. 24 II 1655), M. Borkowska, *Leksykon...*, s. 351,

[s. 141]

8 III Mąkowska Anna commemorata⁴².

[s. 142]

7 III 1616 Poznaiewska Emerentianna⁴³.

[s. 143]

27 II 1698 Rembowska Eleonora⁴⁴.

[s. 144]

2 III 1692 Węsierska Anna⁴⁵.

25 II Agnes priorissa Sukowiensis, soror nostra⁴⁶.

---

za Borkiem, data dzienna zgonu 14 lub 24 II, Schwengel odczytał 24. 14 II za LMŻ, lecz brak tu roku i pochodzenia.

⁴² Anna Mąkowska (zm. 19 I 1603), zakonnica strzelneńska, M. Borkowska, *Leksykon...*, s. 185, za Borkiem także data 8 III.

⁴³ Emerencjanna Poznajewska (zm. 7 III 1616), M. Borkowska, *Leksykon...*, s. 350, za Borkiem.

⁴⁴ Eleonora Rembowska, przeorysza, (zm. 27 II 1698), M. Borkowska, *Leksykon...*, s. 354, za Borkiem.

⁴⁵ Anna Węsierska (zm. 2 III 1692), M. Borkowska, *Leksykon...*, s. 354, za Borkiem.

⁴⁶ Agnieszka (zm. 25 II), rok nieznany, przeorysza żukowska 1443, M. Borkowska, *Leksykon...*, s. 342, za Borkiem, który zapisał: „Agnes priorissa żyła roku 1443, świadczy o niej archiwum kartuskie”, *Miscellanea...*, s. 363, co potwierdza nekrolog strzelneński.